

ЗАМАН

Газета издається на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ВРЕМЯ

Парламент

КъМР-ни Парламентини Председателини орунбасары Татьяна САЕНКО:

Жер-жерли самоуправленияны полномочиялары, жууаплылыклары - кѣп, финанс онглары уа - аз

РФ-ни Президенти Владимир Путин РФ-ни Федеральный Жыйылыуна этген Посланиясында жер-жерли самоуправление органланы ишлерин тапландыргъа кереклисине энчи эс бурган эди. Ол баш магъаналы юч жумушну да белгилегенди: биринчиден, самоуправленияны къурауну битеулю принциплерин тюзетирге эмда жер-жерледе финанс жаны бла жалынчакъсыз власть органла къуаргъа. Экинчиден, «адамланы шахарларында неда элдеринде жашауну къуаргъа къатышыргъа, кеслерини проблемаларын кетерирге онглары болур ючюн», муниципалитетледе жамауат башламчылыклагъа тутучулукъ этерге. Власть органланы ишлерин ачыкъ этерге, «хар адам да ол не бла къорешгенин кеси кѣрюрча».

Аны бла байламлы Россей Федерацияны Правительствоосу, субъектледе толтуруучу власть органланы оноучулары «Жер-жерли

самоуправленияны битеуроссей совети» жамауат организацианы эмда Муниципальный къуралыулары битеуроссей конгрессини келечилери бла бирге къыралда самоуправление органланы ишлерин тап халгъа келтириу жаны бла предложенияла хазырлагъа керекдиле, деп буюрулганды. Ол жаны бла законланы уа 2014 жылда - Земский реформагъа 150 жыл толган жылда - къабыл кѣрюрюрге белгиленгенди.

Бу юбилей а жангы жылына ал кюнлеринде болганды. Земский реформа уа Россей Империяны тарыхында баш магъаналы тюрле ниуледен бирине саналады. Ол 1860-1970 жылда бардырылганды жашауда. Реформаны хайырындан крепостной право кетерилгенди, битеу халкъгъа да губерниялада жер-жерли самоуправление органлагъа айырыулагъа къатышыргъа эркинлик берилгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Электроэнергия бла жалчытыу

Эллилеге - токну эсеплеучю приборла

«МРСК Северного Кавказа» ОАО-ну Къабарты-Малкъарда бѣлюмюню специалистлери былтыр Чегем району битеу элдеринде ток эсеплеучю приборланы жангы тюрлюлеринден тогуз мингин орнатхандыла. Аладан 5,4 минги кѣргюзтюулене жер-жерли электросетьледе информацияны жыйыучу компьютерге жибергенлей турадыла. Энергетикле дагъыда быллай 600 приборну Лескен районда Хатуей элде салгандыла.

Сагъынылган ишле электрокюч бла жалчытыучу компанияны токну автоматизация халда эсеплеу системаны синдириу программасыны чеклеринде бардырыладыла. Быллай приборладан сора, аны кезиунде 90 транс-

форматор подстанциялада, кѣргюзтюулене GPRS-сигнал бла информацияны жыйыучу арагъа жиберген пунктла да къуарылгандыла.

Аны бла бирге 41 километр ток ыз пластмасса бла тышланган темир чыбыклагъа алышындырылганды. Бу мадарла электрокюч бла жалчытыуны ышанглыулугъун кючлендирирге эмда аны урлауну азайтыргъа себеплик этерикдиле. «Чегем районда сагъынылган жумушланы барысы да толусунлай келир аины ахырына дери тамам этилликдиле», - деп билдиргендиле бѣлюмню пресс-службасындан.

УЛБЛАШЛАНЫ Мурат.

ОПЕРАТОР

2 бет

ПАРТИЯ ЖАШАУ

Дмитрий Медведев «Единая Россияны» башламчылыгы жанлы болганды

«Единая Россия» Битеуроссей политика партия электроэнергияны хайырланууну социальный мардасын тохташдырууну юсюнден оноугъа алгъындан окъуна къажасуелгенди. Болмаздан къалса уа, аны регионланы барысында да бир жолгъа кийиррирге арталлы да жарарыкъ туюлдо деп, сѣзюну къаты салганды.

Партияны Генеральный советини секретары Сергей Неверов билдиргенге кѣре, Россейни премьер-министри Дмитрий Медведев «Единая Россияны» 2014 жылда 1-чи июльдан электроэнергияга социальный марданы кий-

ирмезге деген обращениясын къабыл кѣргенди.

- Аллаи оноу этерден алгъа иги сагъыш этмей боллукъ туюлдо, нек дегенде ол иш къыралны битеу халкъына къатылады. Социальный марда кийириуну юсюнден оноуну хар регион да кеси этерге керекди, энчилигин, жашау болумун да эсге алып. Биз аны юсюнден партияны башчысы Дмитрий Медведев бла сѣлешгенбиз да, ол бизни башламчылыгыбыз жанлы болганды. Алайды да, регионлада бирча социальный марданы тохташдыруу боллукъ туюлдо, - дегенди Неверов.

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Сочи-2014

Олимпиаданы ачылырын ашыгып сакълайдыла

Тюнене Олимпиада отну Север -Осетия Алания Республикага келтиргендиле. Анга тѣрели дюгер хычинле эм миллет тепсеуле бла тубегендиле. Отну эстафетасы ары келгинчи саулай да къыралны 130 улуу эм гитче шахарларында, элдеринде белгили жерлеринде, ол санда аламда, Байкалда, Минги тауда да болганды.

Кюнню сууукълугъуна да къарамай, Владикавказда болган эстафетагъа 20 мингден аслам адам къатышхандыла. Отну алып битеу да отуз адам, ол санда белгили спортчула, политика эм жамауат къуулукъчула чапхандыла.

Республиканы Федерация Советде законла чыгарыучу органыны келечиси Александр Тотоонов Осетияда онежети кере олимпиада чемпион болганын ъхтемленип айтханды. «Олимпиаданы ачылырын ашыгып сакълайбыз эм бек ышанабыз россейли эм бизни республи-

каны спортчулары иги кесек майдал алыкъыларын, ол санда «алтынла» да боллукъдула, бек ийнанма мен анга», - дегенди сенатор.

Шахарны ара стадионунда бардырылган байрамда олимпиада отну жандырыргъа республиканы Башчысы Таймураз Мамсуровха бла Осетияны эм белгили спортчусуна, эркин тутушудан юч кере олимпиада чемпиону Артур Таймазовха буюргъандыла. Сора Владикавказны 30 минутха Сочи боллукъ Олимпиаданы ара шахары болганын билдиргенди, анга стадионнга жыйылганла узакъгъа созулган къарсла тубегендиле.

Олимпиада отну Россей эстафетасы аны тарыхында эм улуу, эм узуннга саналады. Ол 7-чи октябрьде Москвада башланганды, бошалган а 7-чи февральда Сочи XXII кыш Олимпиада башланганда этерикди. От битеу да 65минг километрни ътерикди.

АЗРЕТЛАНЫ Х.

КЪМР-ни Парламентини Председателини орунбасары Татьяна Саенко:

Жер-жерли самоуправленияны полномочиялары, жууаплылыклары - кёп, финанс онглары уа - аз

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

1864 жылда 1-чи январьда патчах Александр II «Положение о губернских и земских учреждениях» деген документте көл салганды. Анда Россейни Европалы жанында 34 губернияда земский жыйылыулары кураууну юсонден барганды сёз. Ала уа экиге юлешингенди: уездный эм губернский жыйылыула. Биююнню жер-жерли самоуправление органланы тарыхы ма ол кезиуде башланганды. Крепостной праводан энди кутула келген кыралгъа ол оноу политиканы, культураны айнытууда магъаналы атам болганды.

Земский учрежденияла дворянлылары жыйылыуларыннан энчи болгандыла – аны келечилерин, сословиялагъа кырамай, халкъ сайлаганды эмда анга биле, чиновникле, саудогерчиле, дин кылукучула, промышленникле эм эллие да айырылырга эркин эдиле. 1865-1866 жылда биринчи айыруладан сора уа уездный жыйылыулагъа киргенлени 42 проценти дворянлыла, 38 проценти эллие, 10 проценти уа саудогерчиле болгандыла.

Жер-жерли органланы ишлеринде реформа Россейни культура жашауун эмда социальный сферасын айнытууга улуу себеплик этгенди. Алай бла самоуправление институту мурдору салынганды, алгын бир тюрлю эркинликтери болмагъан эллиеге жамаут ишге кыатышырга, шахарланы бла эллини тапландырырга болушханды.

Шёндюю Россейде жер-жерли самоуправление системаны иши «РФ-де жер-жерли самоуправленияны кураууну битеулю принциптерини юсонден» 2003 жылда 6-чы октябрьде кыбыл кёрюлген федеральный законда белгиленипди. Ол жашауда бардырылган он жылны ичинде уа анга кёп тюзетиуле кийирге тюшгенди. Болсада экспертле, закону

жашауда бардыргъанла да документ алыкта тийишли даражагъа жетмегини айтадыла. Анга шагъатха бир юлго келтирге сиеме: эллиени жашауларында артыкта магъаналы 40 вопрос жер-жерли органланы жууаплылыгына берилгенди, алай бу полномочиялары толтурурга уа ача жокьду.

Сынау кёрюзгенича, социальный сфераны объекттерини болумлары, адамланы жашау излемлери эллини бюджеттерини кытылыгына хатасындан тамамланмайдыла. Андан сора да, инженерный инфраструктураны объекттерини осал халгъа жетгенлери, коммунальный эм социальный объекттерини молктерини тозурагъанлары, муниципальный жолла бузулуп баргъанлары да федеральный излемлени толтурурга чырмайдыла.

Федеральный законланы жарашдыргъанла культураны эм элдеде жашагъ-

анланы солуу заманларын курагъан учрежденияларына, жаш тёлнюю иш бла жалчытууга артык магъана бермегенге ушайдыла. Алай тойюк эсе, башында белгиленген магъаналы жумушла муниципальный власть органланы бюююна нек салынгандыла, аланы толтурурга ача болмагъанын да биле тургъанлай?

Биююнлюкде Къабарты-Малкъарда муниципалитетледе культураны 152 объект барды. Аладан жаланда бир кыауумна бериледи ача районланы бюджеттеринден, асламы уа элли балансында кыалгандыла. Аланы казналарыны жукъалыклары уа культура юлени ишчилерине хакъ телерге, музыка инструментле, спорт инвентарь, библиотекалагъа киталга сатып алырга, мекамны тап халда тутаргъа, от тошоуге кыажуу жумушлары тамамларгъа онг бермейди. Ол себепден элдеде культура объекттери асламы осал халгъа жетгенди, бюпонда бег а юй башлары, мекамланы тышлары тозурагъандыла, жылыу системалары бузугъандыла.

Жер-жерли самоуправление органла РФ-ни Президентини 2012 жылда май айда кыбыл кёрген Указлагъа тийишлиликде культурада ишлегенлени айлык хакъларын кёбейтирге да борчлудула. Алай этер ючюн а, кьоранчланы кысыхартырга тюшерикди. Бир жанындан алып кырагъанда, кысыхартыула системаны тай халгъа келтирер мурат бла этиледиле. Алай жашауда уа аны сакълаабызмы?

Социальный сферада кысыхартыула бардыргъанда, хар аялган сомну тергенден сора да, ол бизге кыаллай хайыр келтиреди, азайтуулары ахыры не бла бошаллыкьды, деп сагъыш этерге керекди. Аны ючюн а битеу кемчиликле да эсге алынып, алай кыбыл кёрюлрге тийишлидиле оноула. Аны бла бирге культурада бардырылган тюрленулеге башчылыкьны, бу сферада бир кырал политиканы жууаплы министерство та-

мамларгъа борчлуду.

Федеральный закон эллини ариуула, сакълау, кыалгъан кыулгъанланы жыйуу эм аланы жокъ этуу бла байламлы жумушлары да жер-жерли власть органлагъа ышанганды. Ол да кыбыл жумушладан бириди. Бу полномочиялары толтуруу ючюн а, лицензиялары болган энчи предпринимательле неда организацияла бла келишимле этерге тюшеди. Алай элде жашагъанланы кёбюсю кир-кипчибизни кесибиз жокъ этебиз деп, алагъа ача телерге унамайдыла. Ма алай бла элли тийрелеринде, череклени жагъаларында багуу жыйылып башлайды.

Къабарты-Малкъарны Административ право бузукълукъланы юсонден кодексинде жазылгъаныча, кир-кипчики жыйуу жаны жер-жерли самоуправление органла кыбыл кёрген жорукьлагъа бузукълукъла этгенлеге 300 сомдан минг сомгъа жери тазир салынады. Болсада администрациялагъа бу ахчаны жыргъа эркинлик берилмегенди. Алай бла, бир жанындан, жер-жерли власть органла тазалыкьны, санитар болуму сакъларгъа борчлудула, башха жанындан а, жорукьлагъа сыйынмагъанланы жууапха тартырга эркин туйюлдуле.

Статьяда жер-жерли самоуправление органланы ишлеринде тюбеген кемчиликлени бир кыаууму белгиленгенди. Россейни Президентини жамаут эм кырал кылукучула бла тюбешулеринде ала дайым да сюзюледи, алай хал алыкта тапландырылмагъанды. Февральда уа «Единая Россия» партияны Кырал Думада фракциясыны депутатлары жер-жерли самоуправление органлада реформаны бардырыу жаны бла законопроектни хазырлап, парламентарийлени кырауларына берликдиле. Бу закон жаз башы сессияны ахырына дери юкю бууду да кыбыл кёрюллюго белгилениди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

ЖЫЙЫЛУУ

Кинематографистле болушлукъ тилейдиле

Бу кюнде Къабарты - Малкъарда Кинематографланы союуну кезиулю жыйылыуу болганды. Анга КЪМР – ни Культура министрини кылулгъун болжаллы халда толтургъан Руслан Фиров, Асламлы информация органла, жамаут эмда дин организацияла жаны бла министрини кылулгъун болжаллы халда толтургъан Мухаддин Кумахов, Север – Осетия Аланиядан, Къазахстандан, Ростовдан келечиле, белгили артистле, журналистле да кыатышхандыла.

Анда республикада союуну озгъан жылда эселлерини юсонден айтылганды. Сора «ВТК «Къабарты – Малкъар» телеканалны башчысы Игорь Дроздовну эм ОРТК «Нальчик» каналны баш режиссёру Георгий Наводничини РФ-ни Кинематографистлени союуну членлерине кёрюзюрге, Али Шогенцуков атлы Къабарты драма театры артистлери Вадим Мисостов, Ахмет Хамурзов эм Кошшауби Хашевни КЪМР – де бу жаны бла биригууге айырырга оноулашхандыла.

Жыйылыуга келгенлени санында бизни жерлешибиз, бусагъатда Кыргьызда жашагъан белгили кинорежиссёр, кёп кинофильмлени автору Ляля Аранышева да болганды. Вороков аны артка туугъан жерине кечерге

хазырлана тургъанын билдиргенди.

Мухаддин Кумахов Къабарты театры КЪМР – ни кинода ишлегенлени союунуна айырылган актёрланы юсонден сёвлешгенди. Ол билдиргеннича, была, кыруу театрда ойнагъанлары бла чекленмей, фахмуларын телевиденияда ачыкъларгъа да итинеди-

ле. Ала, иш кёллю болуп, усталыкъларына толусунлай бериле белгенлери себепли бу оноуну тюзге санагъанын белгилегенди.

Бусагъатда Шимал Кавказда киностудиялары жашау – турмуш халлары осал болгъанлары юсонден РФ-ни Кинематографистлени союуну Шимал Кавказда бёлюмюно таматасы

Вячеслав Гулуев айтханды.

- Биююнлюкде кыралыкьдыгъы студияладан кёбюсю кыалмагъандыла. Сёз ючюн, Ростовдагъы жабылгъанды, бирсиле да, приватизация жорукьга кёре, бирлени кыолларына тюшгенди. Шимал Кавказдагъы да сатылып кылыр деген кьоркьу барды. Бизде кёп фахмулу режис-

сёрла, киносценаристле, актёрла бусагъатда ишсиздиле. Аны себепли бу проблема бла Президентге чыкьганбыз. Ол тюз оноу этериге ышануудабыз. Студияларыбызда керти профессионалла урунургъа кереклиси хакьды, - дегенди Вячеслав Маратович.

Киновед Индира Черджиёва уа Россейни биригиюно кезиулю пленумунда сюзюлген соруулары юсонден хапарлагъанды. Анда белгили актёр Сергей Мирошниченко, регионал студиялары проблемаларын тинтип, энчи кьараргъа керекди деген оюмун тюзге санагъанын энчи чертип айтханды.

Биююнлюкде ОРТК «Нальчик» студияда жылгъа юч-тёрт документли фильм салынады, мындан ары да, жангы рубрикалагъа кёре, беруиле боллукьдула. Келлик заманда телевидениябызда бу жаны бла жангылыкъланы юсонден Владимир Вороков хапарлагъанды. Сора Президент Владимир Путинге «Победа» кинотеатрыны жангыртууну юсонден кыагъыт жазгъанын, кыуанырча жууап келегенин да билдиргенди.

Жыйылууну ахырында Руслан Фиров, келгенлеге ыспас этип, союугъа алынганланы жюрегинден алгъышлагъанды.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.
Сурат авторнуду.

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны 2011 жылда 19-чу июльда чыгарылган 2/5-5-чи номерли бегимине тюзетиуле кийириуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны БЕГИМИ

2014 жылда 23-чю январьда Нальчик ш.

№70/1-5

Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны Россей Федерацияны граждандарлары айырыу эркинликтери эмда референдумга къатышырга эркинликтери къалай сакълангандарына контроль этю жаны бла «Россей Федерацияны граждандарлары айырыу эркинликтери эмда референдумга къатышырга эркинликтери баш гарантларыны юслеринден» Федералъный законну 23-чю статьясыны 10-чу пунктунда эмда 75-чи статьясыны 6-чы эм 7-чи пунктларында тохташдырылган полномочиаларын толтуруу муратда Къабарты-Малкъар Республиканы

Айырыу комиссиясы бегим этеди:

1. Айырыу комиссиялары, референдумла жаны бла комиссиялары эмда алааны башчыларыны Россей Федерацияны граждандарлары айырыу эркинликтерине эмда референдумга къатышырга эркинликтерине бузукълукъ этген оюуларына бла ишлерине тарыгыулаула (заявляниялаула) алгъадан къаруу жаны бла Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны 2011 жылда 19-чу июльда чыгарылган 2/5-5-чи номерли бегими бла къабыл кёрюлген ишчи къауумга

быллай тюрлениуле кийириге:

1.1. Андан Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны аппаратыны къурау-право бёлюмоню консультанты Жазаланы Юсюнню къызы Каринаны кетериге;

1.2. Анга Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны аппаратыны къурау-право бёлюмоню специалисти Г.В. Тхашоковну къошарга.

1.3. Ишчи къауумну секретарына Г.В. Тхашоковну салырга.

2. Бу бегимни асламлы информация органлада басмаларга эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясыны Интернет сайтына салырга.

В.М.ГЕШЕВ
АТМЫРЗАЛЫ И.А.

Айырыу комиссияны председатели
Айырыу комиссияны секретары

Коллегия

Целевой программала къадалып толтурурга аллангандыла

КъМР-ни Спорт эм туризм жаны бла министерствосунда озган жылны эсеплерин чыгаруу бла байламлы коллегия бардырылганды. Аны ишине республиканы Правительство-суну башчысыны орунбасарыны къуллугун толтурган Мухамед Кодзиков бла Парламентини Спорт эм туризм жаны бла комитетини таматасы Сумайланы Ахмат да къатышхандыла.

Коллегияны башчысы, спорт эмда туризм министрине къуллугун толтурган Аслан Адаунов белгилегенге кёре, аланы ишлерини мураты - республикада бу бёлюмоню айнтыууны жалчытыуу эди. Бюгонлюкде Къабарты-Малкъарда физкультура бла халкъны 25,7 процентуна кюрешедиле. Ол Север Кавказда эм бийик кёрюмдюледен бириди. Сагъынылган кезиуде эки жаздын аслам мероприяте бардырылганды, алаага элли мингден аслам адам къатышхандыла. Спортчуларыбыз битеу да 127 турнирде эришгендиле, аладан 572-си призёрланы санына киргендиле.

КъМР-де битеу да 47 тийишли школ ишледиле, алада спортну 37 тюрлюсюнден жаруу этедиле. Ахшы кёрюмдюледен бири адаптивний спортдан сабий-жаш тёлю школну ачылуу

болганды. Сакъат-спортчулары бла алааны тренерлерин хорлаулары ючюн сауга алгъанлары къауумларына къошуу да иги шартды.

Бийик жетишимлени спортну юсюнден айтханда, мында да белгилерча шартла бардыла. Сёз ючюн, 2009 жылда бизни республикадан Россейни жыйымдыкъ командаларына 80 адам кирген эселе, былтыр алааны саны 135-ге жетгенди. Бешеуленге «Россейни спортнуу халкъла аралы устасы», төрт тренерге «Россейни сыйлы тренери» деген атла берилгендиле, 61-и РФ-ни спортнуу устасы, 800-юю спортнуу устасына кандидатла болгандыла.

Ахыр заманда регионда спорт инфраструктураны айнытуу бла байламлы да уллу иш этиледе. 2009 жылдан башлап мында «2009-2015 жыллада Къабарты-Малкъарда физкультураны бла спортнуу айнтыуу» эм «2009-2015 жыллада Къабарты-Малкъарда футболнуу айнтыуу» деген целевой программала жашауда бардырыладыла. Былтыр а спортнуу 2020 жылга дерги айнтыууны къырал программасы къабыл кёрюлгенди.

Алаага кёре арт кезиуде 24 спорт объект ишленгенди, ол

санда футбол майданла да. Сабий стадион жангыртылганды, кёп къатлы юйлене арбаларында тренажёрла салынгандыла.

Туризмде да хал аманды дерге жарамаз. 2012-2013 жыллада 48 жангы солуу объект ишлерин башлагандыла, ала барысы да бюгонлюкде 232 боладыла. Озган жылда бери солурга 247, 7 минг адам келгенди. Тыш къыралдан туристлени саны 17 607-ге жетгенди, мындан тыш къыралада солурга 3 986 адам кетгенди. 21 909 сабий а спорт профиллы, санаторно-курортный учрежденилада сауулкларыны кючлегендиле, деп билдиргенди Аслан Мартинович.

Бу доклад бла байламлы коллегия талай оюу чыгарганды. Алай бла Спорт эм туризм министерство башда сагъынылган целевой программаланы мындан арысында да жашауда бардырырга, асламлы спортнуу айнтыуула, сакъятла бла ишлеуноу планын жарашдырырга, юйретиу-жаруу этю иш къалай кюралганын билги ючюн, спорт учрежденилада болумну тинтирге борчлуду.

КУЛЧАЛАНЫ Зулфия.

Сессия

Хар кимген да башламчылыкъ, тирилик изленегу

Тёбен Чегемде былтыр, чаллыкъ жерлеге элтген жоллаага къаралып, адамла къоркъуусуз жюрюурча этилгенди, къабырлаага барган ызы бир кесеги да жангыртылганды, элде суу быргылыны бир бёлек жерлери тап халга келтирилгендиле. Аны юсюнден элли жер-жерли самоуправление Советини кезиулю сессиясында элли администрациясыны башчысы Сарбашланы Мустафаны жашы Ахмат айтханды.

Андан сора да, ол тамамланган башха жумушлары да санагъанды. Алай, аладан тышында, алыкъа этиллик ишле да аз болмагъанларын чертгенди. Аладан бири эмда бек алга тамамланлырга кереклиси-суу быргылыны алышыуу. «Биз ол ишчи къолга алгъанбыз, алай сууукъла къаты къысханлары себепли аны тохтатырга тышгенди. Аллах айтса, жылыула келгенлей, аны башларыкъбыз, эллиле жарсымазча этерикбиз», - дегенди эл башчы.

Ол айтханга кёре, бу жыл элли орамларын да тапандырырга онг боллукъду. Алада чыракъла болмагъанлары эллилени эрттеден бери жарсыуларыды. Анга да мадар этерге айтханды Сарбаш ул.

Андан сора депутатла сёлешгендиле. Дебеланы Муслим элде иш болмагъанын, ол а бютонду курортный учрежденилада сауулкларыны кючлегендиле, деп билдиргенди Аслан Мартинович.

БИЛИМ БЕРИУ

Школну бошарыкълаага - экзаменни юсюнден

2014 жылда ЕГЭ-ни бардырыула къаллай тюрлениуле болукъларыны юсюнден Элбрус районда экзаменни къурау эм бардырыу комиссияны келечилери онбиринчи классны бошай тургъанла бла, алааны ата-аналары бла да тубеишюу бардырылгандыла. Ол Тырнау-узну бешинчи номерли гимназиясында болганды. Комиссияны башчысы, Элбрус районну администрациясыны башчысы орунбасары Афаошкваланы Раиса сабийлеге выпускниклени аттестациялау, ЕГЭ халда башха-башха предметлен сынаула къалай эм нечча заманга созулуп бардырыллыкъларын да анылатханды.

Энди районну битеу школларында да, Бир къырал экзамен формада къураулып, ыйыкъ сайын тестле этерикдиле. «Алай бла сиз ЕГЭ-ни къурау жорукъларына юйренирге, экзаменге психология жаны бла да хазырлангырга боллукъсуз», - деп чертгенди ол. Андан сора да, КъМР-ни Билим беруу эм илму министрствосу билдиргенге кёре, къыралны вузларында бюджет жерлени саны кёбейгенди - 700 минг выпускникге 500 минг бюджет жер берилликди.

Дагында бир жангычылыкъ - ол видео амал бла экзаменни барыуна къарауду. ЕГЭ бардырыула орнатыллыкъларына экзаменге кесинг бла телефон неда гаджет келтирирге ахырысы бла да жарамайды. Аллай бузукълукъла эсленселе, комиссия экзаменни санамай къыярга эркинди. Выпускникле ЕГЭ-ни юсюнден алаага сейир болгъан билдириу-

болушлукъ этселе, жамауат бек ыразы боллукъ эди, дегенди. Мал доктор Малкъарланы Алий эллилени малларын аурууладан сакъларча дарман салырга, къан алырга да онг болмагъанына тарыкъганды. Дебеланы Муслим алайда окъуна ол жумушну тындырырга болушурга сёз бергенди.

Андан сора сёз спортну юсюнден барганды. Элде жаш тёлю аны не тюрлюсю бла да кюрешир ючюн, мекам да, тренерле да керекдиле. Былайда сёзге Чегем районну жер-жерли самоуправлениясыны Советини председатели, элге кураторлукъ да этген Хасанш Одижев къошулганды. Ол гиря кетюрюден тренер барды, ол кесибизни элли жаш, Къабарты-Малкъарны бир нечча жер кемециону Беппайланы Зурабды, дегенди. Спортну башха тюрлюкеринден тренерле да табыллыкълардыла, деп ышандырганды.

Ишчи жерлени юслеринден айтханда уа, элде кийимле тикген цех ачарга боллукъун чертгенди. Дагында кёчгончюлюкте дерги мында киргич бла къошун чыгаргъан завод болгъанын, тытыр кюйдюрюп тургъанларын да эсге салганды. Сора ол жумушлары юслеринден районну эм республиканы оюучулары бла сёлеширге сёз бергенди.

Жыйылыуу ахырында депутатла элли администрациясыны былтыр ишине багъа бичгендиле эмда аны орталыкъга санагъандыла.

ТУУДУЛАНЫ Борис.

ЖКХ

Адамланы таза суу бла толу жалчытырга

Суу бла жалчытыуучу организацияла битеу скважиналада эмда таза суу алычу башха жерледе быйыл май айга дерги эсеплеучо приборла орнатырга керекдиле. «Бу жумушлары тамамларга эмда водоканаллары ишлерини фидальникларыны кючлендириге керек ахчаны жиберилген сууну багъасындан (тарифледен) алырга онг барды. Анга деп Министерство производстволу программаланы бегим этгенди», - дегенди КъМР-ни энгергетика, ЖКХ эмда тариф политика министрине орунбасарыны къуллугун толтурган Аслангери Жангериев.

Республикада жашагъанлары кёп къалмай барысы да (99,8%) бюгонлюкде таза суу бла жалчытылындыдыла. Ол шахарлары бла эллине асламысына дайым жиберилгенди турады. Алай ол кезиу-кезиу берилген муниципалитетле да бардыла. Сёз ючюн, Бахсан шахарда суу эрттенликде бла ингирде экишер сагъатны ичинде жибериледи.

Бёлюмде болган проблемаланы асламысы суу быргылыны, насосланы эмда башха оборудованиланы тосурагъаны бла байламлыдыла. Эсеплеучо приборла болмагъаны хатасындан жер тубюнден къаллай бир суу чыгарылганы, хайырлануучулаага къаллай бир жиберилгени белгисизди. «Суу бла жалчытыуучу организацияла уа проблеманы тамырын адамла, бегирек да элдеде жашагъанла, тёлелерин тийишлисича бермегенлеринде кередиле», - дейдиле министрестонун пресс-службасында.

Сагъынылган программаны чеклеринде тамамлангырыкъ жумушлары хайыры бла бёлюмде производстволу къоранчла азайырыкъдыла, берилген жумушларыны качествому уа игирек боллукъду. Программаны баш мураты уа - республикада жашагъанлары таза суу бла дайым жалчытыуу.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Алиса ТАРИМ,
Элбрус районну жер-жерли администрациясыны пресс-секретары.

ПОЭЗИЯНЫ ЮСЮНДЕН СЕЛЕШИУ

«Жюрекке жол табар ючюн, тизгинле жюректен чыгъаргъа керекдиле»

- Сен бир талай жыл мындан алгъа «урланган назмуларым» бардыла деген эдинг. Ол айтханыгы магъанасын окъучууга аңгылатсанг эди. Сора бюгон да жазмасы аллай чыгармала?

- Кертиди, мен бир кѳауум назмула «урланган назмула» дейме. Нек? Ала бир адам кесими ачы сыймеклигин, жаны кыйналган ишни юсюнден манга айтып кеткенден сора туугъан тизгинледиле. Аллай кезилде, башханы апчыгъанын, жарсыуун жюрегим бла ётдюрюп, ала кесими жашауумда болгъанча жазма.

Сора окъучууга жалаңда ёз сагъышларымы, оюмларымы айтып тургъаны да тюзге санамайма. Алып кьарасак, адамланы кѳбюсюн бир кыйгыла, инжилуле кыйнайдыла. Ол назму тизгинледе мен да алача оюм эттеними билселе, алагъа ушакъ нѳгерлик эттенча, бир торлю болушукъ болады.

- Дагъыда эсимдеди сени: «Жолда, кыйда болса да, эсиме тизгиле келселе, жазып кьояма», - дегенинг. Алыкъа да ол кыйлыгынг кьалгъанмыды?

- Кыйда да жазып кьоярга кюрешеме. Алгъа биреулен жюрегими кыйнады огъесе бютон кѳуанганмы этдим, ол сагъат назму тууп кьала эди. Студент жылларымда тойда кыймагъанма ол кыйлыгымы. Аны билген тенг кызыларым да: «Жаухар а биягъы назму жазды», - деучю эдиле. Бюгонлюкде уа бютонда тынч окутна болгъанды: акъылыма келгенни жанымда жюрюттен телефонну диктофоннуна окъуйма.

- Бусагъатда, сахнагъа чыгып, бир жыр айтханнга - жырчы, назму такъгъаннга - шайыр деп кьоядыла. Сен а кесини поэте санаймы?

- Угъай, санамайма. Мен назмула жазгъан тиришюума. Бизни поэзиябыз бек бийик даражадады. Бирде, аламант назму фикир дунясында ажаша, кесими-келени кьарыусулагъа санап, бир жанына да салычума. Жазмазгъа кѳп кер кьаст эттенме, алай болалмайма. Бир жаннга айталмагъанынг кьагъыгъа ышанса. Арда, алагъа кыйтып, ишлеген да этеме, алайлай кьалгъанла да бардыла. Жыртып

Локияланы Жаухар назмулары, адабиятны юсюнден жазылган статьялары бла да окъуучуланы «Заман», «Эльбрусские новости» газетледе, «Минги-Тау» журналны бетлеринде да шагъырей эте турады. Бюгонлюкде ол Къабарты-Малкъар илму-излем институтда малкъар бѳлюмюнде ишлейди. Радиожурналист Кючмезланы Мухтар бла юч сабий ёсдюреди. Аны бла ушагъыбызда сѳз поэзияны юсюнден баргъанды.

атханларым да болгъандыла. Школ жыллада жазып турган назму دفترими жырханыма арда ачыу да эттенме.

Бирле жазгъан адам, жазычу болур ючюн, кюн сайын ишлерге керекди, дейдиле. Алайлыгы бла даулашыр кереклиси болмаз. Мен ол болумну акъылым бла аңгылагъанлыкъгъа, жюректен чыкмагъан тизгинле, не ариу сюрмеленип болса да, жюрекке жол тапмазлыкъ сунама.

- Мен оюм эттенде, сени газетледе, журналда басмаланган назмуларынг бирге жыйышдырсанг, китап боллукъдула. Аллай мурагын жокъмуду?

- Аны бир жол тенг кызым, филология илмуланы кандидаты Сарбашланы Алѳна да айтханды: «Жаухар, назмуларынг басмалагъан нек этмейсе? Ала бюгонлюкде жалаңда сеникиледиле. Басмаласанг, аланы кючлю, кьарыусуз болгъанларына окъуучу багъа бичер», - деп.

Ол сѳзле кѳллендиргенми, таукеллендиргенми этген болур эдиле, бир кѳауумун малкъар литература секторну таматасы, филология илмуланы доктору, профессор Толгуурланы Зейтуннга кѳртюзтеме. Ол а ала «Минги-Тауда» басмаланыргъа

тийишдиле, дейди. Алай бла чыкъгъандыла журналда. Назмуларымы китапха жыйышдырып да башлагъанма.

Айхай да, мен малкъар поэзияны бюгонню жетишимлерин аңгыламасама, билмесем, бир жаны бла тынчыракъ боллукъ болур эди. «Заманга кѳре жыры» деп анстан айтхан болмазла. Хар заманны кесими жыры, кѳчелчилери болурла. Таукелленсе, арсар болсакъ да - поэзия ол деу тенгизди. Ары кирирге базынган адам ич дунясыны кюзюсюне кьарата биле эсе, ол да жашауну бир дерси сунама. Этилген ишни терлигине, тюзлюгюне уа багъа бичерик жалаңда заман кеси болур, баям.

Жашауумда кѳру ахшы адамлагъа тюбегенме десем, ол ёторюк боллукъду, алай игиле да жолуму жарытып келдиле. Былайда дунядан замансыз кетген жазычуз Тѳппеланы Алимни эсгерирге суюме. Ол хар заманда манга жарык тюбегенди: «Адам адамдан несин кызыгъанса да, мангълай жарыгын кызыгъанмазгъа керекди», - деучю эди. Адамланы кыйсындан аманыкъ сакълайма деп, кьоркүп, сагъайып тургъандан эсе, игилге, ахшылыкъгъа ийяныргъа излейме.

- Бир жаны бла ол тюзю. Алай сен аманыкъ сакъламагъан ачытса, бютон кыйын кѳрюнор...

- «Ачытдынг, жилатдынг, жер бла тенг эдинг» деген назму барды. Анда аллай болумну юсюнден айтама. Мен ол адам алай нек этген болур деп, аны орунуна кесими салып, аңгыларгъа кюрешгенме. Кѳчмѳзге эркинлигим жокъду деп, арабыны бузмагъанма. Алай бир кесек сагъыракъ болургъа кереклисин а аңгылагъанма.

- Озгъан жыл «Минги-Тауну» бетлеринде жашынг Кючмезланы Ачмезни (ол заманда 8-чи классны окъуучусуну) «Акъылманла бла баш ургъан ана тилим» деген статьясы басмаланганды. Анга ал сѳзю профессор Толгуурланы Зейтун жазып, бийик багъа да бергенди. Ачытса да анасыны-атасыны ызларын ызлагъанымыды ол?

- Бюгонлюкде ол литературагъа, тилге бек жан атады, журналистиканы жаратама, дейди. Ол стаыны уа «Кулиевские чтения» атлы республикалы эришюню чеклеринде жазып, биринчи жерни алгъанды. Ачмез, мен ишлеген институтха келип, аллимле Гузеланы Жамал, Толгуурланы Зейтуну бла да побешип, Къулийланы Къайсынын юсюнден эсгерилерине тынгылап кеткен эди. Аны жазгъан кезиюнде мен керекли литератураны табаргъа болушанма, кьарай да турганма. Алай ол бу усталыкны сайлар деп айтхан а алыкъа эрте болур.

- Ачмезден сора, дагъыда жаш бла кызы ёсдоресе. Ала кьаллай адамла болурларын излейсе?

- Хар ана да сабийлини иги ёсдюреме, тюз юйретеме, деп умут этеди. Алай бу тынчылыкъсыз дуняда хар ким да жюрегинде ышанюуна ие болуп баралмайды. Мен да умут асырай жашагъан анама. Бек биринчиден, ала тукумларын (Кючмезланы) иги бла айтдыргъан, миллет намысына чып тюшюрмезча сабийле болурларын излейме. Туркумларына бла миллетлерине тийишли адамла болалса, жашау жолда ажашмай жюрюрлерине ийянама.

САРАККУЛАНЫ АСИЯТ.

СПЕЦИАЛИСТЛЕНИ ОЮМЛАРЫ

Сау кьал, эмизик!

Чурумладан кьутулууну бек женгил амалы - сабийни эмизикге юйретмеудю. Ана сабийге ёшюнюн хар сагъат сайын угъай, ол излегенде берип турса, айхай да, эмерге итиню толу жалчытылынырыкъды. Сабий анасыны эмчегин эмерге юйренмеген эсе, ол кыйналлыкъ да тойюлдю - шешачыкъдан худур ичген иги да тынчды, анасыны ёшюнюн эмип кюрешгенден эсе. Алайды да, кѳру эмизик сабийге ойнаргъа угъай, гимнастика этерге керек болады. Алайсыз ол ууурларыны шаугютлени «казырлаплыкъ» тойюлдю сѳлеширге. Анасыны ёшюнюн ичмеген сабийге, ол ашын ашагъандан сора, бир кесекке кѳру эмизик берирге керекди, эми излемин кетерир ючюн.

Ауузуна бушпукъ этилсе уа, тынч болурму?

Сабий эмизикни кече, кюн да эмип турсун демеклик тойюлдю ол. Кѳп врач ол зат ата-аналаны эринчекликлерини белгисиди деп, бошдан айтмайдыла. Кычырыкчы сабийни ауузу «жапкан» тынчды, аны башха амал бла шошайтыргъа кюрешгенден эсе. Сабий ач болуп неда суу ичериги келип кычыргъандан сора да, ол эригип неда арып кычырыргъа, кьюнонугъа алыгъыз деп хахай этерге да боллукъду.

Сѳз да жокъду, бу болумда «алтын» араны табаргъа кереклигине. Эмизик сабийни шошайта эсе, беригиз аны да, сабий сыйген башха затланы да.

Абаданла анга «магъанасыз» зат дейдиле, ол а сабийни шошайтады, жукълатхан этеди, кьаугъалыгынын да кетереди. Алай эсе да, ол «шүёхдан» айырылыр заман да жетип кьалады. Не заманда эм кьалай тап айырыргъа боллукъду сабийни андан?

Бизни экспертлерибиз - педиатр врач Елена Рудых эм сабий психолог Вера Петрук кеси оюмларын айтхандыла ол болумну юсюнден.

Андан айырылыр кезию жетсе...

Жылдан неда эки жылдан сора сабий эмизикни кьояргъа керекди. Алай этерге бек жараулу кезию сегиз айды неда жылды. Ол кезиюлеге эмер рефлекс азаяды, чайнар рефлекс жаратылады. Аны тап хайырланагъыз, гоняжы боллукъ тойюлюс. Кюндюз сабийге кьатхан кьалча неда ётмекни кьатысын беригиз: кѳбе башлагъан тиш этлени кьашысын.

Биринчи тишчикле чыкъгъандан сора уа худур ашланы орунуна кьаты аш кесекчиликке берирге боллукъду. Жукълмагъан кезиюнде сабий эмчекни эсине тюшюрмез ючюн, ата-анала анга эс буруп

турургъа керекдиле. Сабийни хайырлы затла бла да жубатыргъа боллукъду. Сѳз ючюн, сапын кѳлмекле учурсун, сыбызгы сокъсун, жырысык.

Эмизикни уа бек керек болгунчу кьюнон: сабий ансыз тохтамагъанга дери неда жукълаламагъанга дери. Эмизик кече сабийни ауузуна аз заманчык болмаса, керек тойюлдю. Ол жукълагъандан сора аны аууздун эмизикни тынч чыгарыргъа керекди.

Эмизикден сабийни жылы толгунчу айырсакъыз, ол аз кыйгы этерикди: эки-юч кече кыйналса да, бир бѳлек кюнден сора сыйген эмизикни унутуп кьоярыкъды. Эмизикден 1,5-2 жылны айырмай туругъа да боллукъду - андан сора сабий бла келишаллыкъсыз. Бу болумдан кьутулургъа амалла кѳпюлдю: эмизикни «тас» этерге боллукъду, «саугъа» этерге боллукъду (эрленчикге, кючюкге, кишиючюкге), андан сора да сабий сыйген затха, сѳз ючюн, жангы оюнчакъгъа.

«Келишим» этген эсегиз, арта кьайты болмасын, «тас этген эсегиз», тас болсун. Сабий сиз айтханга бойсунмаса, аны алдаргъа да боллукъду. Бир-бир анала эмизикден кесекчикле юзе, жарамай кьалгыча этедиле, сабий кеси аны унамай тохтагыныч.

Бу болумда этилмезлик зат неди десегиз, ол «гитче сабийчикча» эмизикни кьыймайды деп, анга тырман этерге неда уялтыргъа кюрешюудю.

«АиФ. Здоровье» газет.

Театр
Сахнада - бюгонню кюнюбюзню кѳргюзтген оюн

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар кьырал драма театр 5-чи февральда айтхылыкъ орус драматург Н. В. Гогольну «Ревизор» деген комедиясына кѳре салынган оюнуна чакъырады. Мындагы кѳргюзтюлген болумланы, актёрланы фахмулу оюнларын да жаратырсыз деп ышанабыз.

Спектакльни режиссёр Атмырзаланы Магомет салгъанды, художник Баккуланы Владимирди. Оюннга Атмырзаланы Магомет, Бачиланы Александр, Бичиланы Хажи-Дауут, Шахмырзаланы Алексей, Тохаланы Зулкарний, Бегийланы Заур, Мызыланы Аубекир, Тапсасханланы Галима, Бечелланы Людмила эм башхала кьатышдыла.

Оюн 18 сагъат 30 минутда башланады. Ол орус тилге да кѳчюрюлюнеди.

Сорулары болгъанла бу телефон номерлеге сѳлешсинле: 47- 50 – 40; 47- 54 – 37

Къадарла

Ауур сынама лагъа чыдай

Тюбейланы Созай бла Томайлары Къубул Хабазда жашайдыла. Аланы онеки сабийлери болганды. Аладан Жарашты, Исмайыл, Адамей сабий заманларында ауруп ауушхандыла.

Жашладан таматалары Нухтыр, жарлыла жанлы болуп, акъла бла уруш эте, сермешледен биринде жоюлганды. Андан сора кеп турмай власть тохташды, элде ара мюлке къураладыла. Созай колхозда ишлейди. Есе келген уланлары да атасына болушадыла.

Отуз сегизинчи жыл жашладан бири Даулетни аскерге чакырадыла. Къырк биринчи жылда ол май айда солурга юйюне келген эди. Жарым ай чаклы турганды. Ол кезиуде юйдегили да болады. «Аскерден эркин этилип, къчан келликсе», - дегенлеринде: «Жууук заманда уруш башланмаса, кюз артында къайтыркъыма», - деген эди.

Бир айдан а къазуат чыгып къалды. Даулетден жангыз бир къагыт келди. «Уллу сермеш барган жерге

жете турабыз. Андан къутулсам, дагыда жазарма», - деп билдире эди. Жарсыугъа, ол аны ахыр письмосу болду.

Жашла бара эдиле Ата журтлары душмандан къоруларга... Созайны дагыда бир уланы Алий-Солтан да кетди къазуатха. Ол да аны бла думп болуп къалды.

Юй таматасы Созай 1940 жылда дунясын алышхан эди. Жашларыны жарсыуу къадарлары ол кёрмедди. Кёчгюнчюлюкню кезиуде Къубул къызы Зухура, келини Негерланы Зарият бла бирге Къазахстанга тошген эдиле. Анда Талды-Курган областны Киров районуну Элбек колхозунда жашап тургандыла, бал туз чюгюндюр ёсдюргендиле.

Барган жыллада келини ёледди. Къубул а кёчгюнчюлюкден къайтханды. Къызы Зухура, аны сабийлери бла Хабазда жашап турганды. Жюзге жууук жыл жашап, 1971 жылда дунядан кетгенди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

ЖАШАУ ХАЛЛА

Юйюр насыплы болур ючюн къуралады

Сюлемен, жашына кёлкъалдысын айтып, күн сайын жүрек къыйынлыгын жуууклагъа, ахулагъа билдирип турганды. Алай атаны намысын багъаламагъан Хасан ким айтханды да къалай этерик эди.

Аны тынгысызлыгы уа - артыкъда бек заманында юйдегили болурга унамагъаны эди. Киши ортасына келген Хасан, юйде анда-санда бир жумуш кибик этсе, аны къыйынлыкъга санап, кесин ичиге бошлап, ата-ананы тынчлыгын алганды.

Тёзюмо тауусулган ата бир ингирде жашны къатында олуртханды да, сёзюно чорт салганды: «Ичгини къоюп, кесинги тюз жолгъа салаллыкъ туюл эсенг, юйюр къураргъа, сабийле ёсдюрюрге болаллыкъ туюл эсенг, сени адамланы башларына бакъган болныцагъа элитрге керек болуп турады. Алайсыз сени бек бир юйде жашар къарыуум къалмагъанды...»

Анымы эшитир эди Хасан, олтурган жеринден секирип ёрге турду, чамланды, кёчгинлик тилерни орунунда былай айтып, быгхымсыз сёлешди: «Мен угъай, сиз шашхансыз, сизге багъаргъа керекди аллай болныцада. Мен а сойсөм, ичеме, ашайма. Керек болса, айланама. Кимни не дауу барды манга. Башыма бош адам туюлмам да мен».

Быллай жүрек къыйынлыкъ салган ушакъдан сора Сюлеменни эгечинден тууган Разият, Хасаннга айланып, былай дегенди:

- Кёремисиз, бизни къарындашыбызны намысын тас эте, акылын аракъы бла иче баргъанын. Сиз Хасаннга къатын алыргъа къыз излейсиз. Къарал турама да, анга келликге жаным ауруйду. Ол бек насыпсызды. Сора сиз, жашыбызны юйдегили этебиз деп, бир жарлыны къызын насыпсыз этергеми керексиз?

Бизде арт кезиуде эрге баргъанмы, къатын алгъанню юсюнден тохтамай айтханлай турадыла. Ол миллетибизни уллу жарсыуларындан бирлериди. Ол болумну тапсызлыгын эм алгъа ким аныларгъа керекди? Тийшируларыбыз хар заманда да эр кишилеге ышаннгандыла, алагъа басынгандыла. Энди уа кеп жашларыбыз, башларына берк киерлерини орунунда, жаулукъ къысар халгъа жетишгендиле. Аман къарыларны аракъыдан толтурумасала, жашуа болмагъан сунадыла.

Кеф адам акылын тас эте эсе, бизни бир-бир жашларыбыз оюмсуз бола барадыла, сора алагъа къатын, къыз да керекмиди? Юйдегили болурдан алгъа адам юйюр къураргъа кесин хазырларгъа тийшилди деп, мен алай ойлайма. Не намысы, не адеби, къылыгы болмагъан,

ЖАНГЫ КИТАП

Бийик илму даражада хазырланган сёзлюк

Арт кезиуде къарачай-малкъар тилни юсюнден илму минографияла, бийик окъуу юйлени студентлерине дерсликле жазылып, басмадан чыкъгандыла. Юлгюге къыралыбыздан тышында да белгили тюрколог Гузеланы Жамалны «Къарачай-малкъар фонетика», «Актуальные проблемы карачаево-балкарской фонологии» деген китапларын окъуна келтирирге боллукъды.

Озган жылны ахыр кюнлеринде Гузе улу бизни дагыда бир илму чыгъармасы бла къуандыргъанды. Ол Москвада «Эльбрусид» китап басмада «Къарачай-малкъар тилни омонимлерини сёзлюгю» деген ат бла чыкъганды. КъМР-ни Гуманитар тинтиле бардырган институту эм автор газетни юсю бла «Эльбрусидха» кеслерини ыразылыклары билдире-диле.

Дунияда жаратылган, жүрютюлген хар бир тил кесича ариуду, мағаналыды. Аланы ичлеринде энчиликлери да болады. Сёз ючюн, омонимлени алып айтханда, анылатма сёзлюкде кёбюсюнде жаланда аланы лексика тюрюлер (тилни жангыз да бир кесеги болуп жүрютюлгенле - атла, сыфатла, д.а.к.) берилип къаладыла. Алай башха омонимле да бардыла. Кеслери да тюрк тиллини барысында да лексика тюрюлеринден эсе бегирек тюбейдиле. Ала - лексика-грамматика омонимдиле, тилни башха-башха кесеклери болуп жүрютюледиле (сыфат бла сёзлеу - иги (сыф.) адам (сёзлеу) ишлерге).

Бир-бир халкълада аллай сёзле аздыла. Аны себепли ала быланы тинтип да кюрешмейдиле эм орус, башха славян тилдеде лексика-грамматика омонимле деген анылам жүрютюлжюмдейди. Жүрютюлгенлери тюбеселе да, ала жаланда сёзюно грамматика формалары боладыла. Ма быллай бир юлгю окъуна къарачай-малкъар тилни не жаны бла да толу, бай болгъанын ачыкълайды, къудурет бизге бир да болмагъанча сейир тилни саугъа этгенди, деригим келеди.

Орус тилде болмагъан зат бирсиледе къалай тюбейди, дегенле да бардыла. Илмуда ма быллай оюмну терслигине, хар тилни кесини энчилик болгъанын не жаны бла да толу, тынгылы жазылган «Къарачай-малкъар тилни омонимле-

рини сёзлюгю», айхай да, шагъатлыкъ этеди. Анда омонимлени (эки тюрлюсю да) лексика эм лексика-грамматика тюрлюлери да берилгендиле. Ала тилни къайсы кесеклери болуп жүрютюлгенлери белгиленгенди.

Быланы барысыны да толу юлгюлери да бардыла. Мында тилни болушлукъчу кесеклеринде тюбеген омонимле окъуна берилгендиле (бла - байлам; бла - сонгура). Аллай сёзлени омоним боллукларына бла къаллыкларына бир-бирде къаралган окъуна этмейди. Аны себепли сёзлюк не жаны бла да бийик даражада жазылганды, дегре эркинбиз. Лексика-грамматика омонимле тюрк тиллини энчиликде дегре да боллукъды. Аланы бир къауумуну омонимлени юслери бла жарашдырган сёзлюклери да бардыла. Болсада ала толу туюлдоле, асыры гичледиле.

«Къарачай-малкъар тилни омонимлени сёзлюгю» бла алимле, студентле, устазла, окъучула, басмада ишленгенле да хайырлангырга боллукъдула. Бизге автор билдиргенге кёре, ол 100 экзюмплар тиражда басмаланганды. Тюкенледе сатылыкъ туюлдо. Шахар эм эл школлагъа, бийик окъуу юйлеге, библиотекалагъа, басма изданилагъа да юлешинирикди. Бир къауум экзюмпларын а Къарачайгъа эптирикдиле.

Тилибизни бийик илму даражагъа жетдирир ючюн жазылган китаплары, айхай да, къуандыргъанлары бла бирге ётхемлендирген да этдиле. Автор бу сёзлюкню юсю бла къарачай-малкъар тилде омонимлени жаланда лексика тюрюлери угъай, лексика-грамматика формалары аладан эсе бегирек окъуна хайырлангъанларын, кеслери да тилни баш кесеклеринде, болушлукъчу кесеклеринде тюбеге боллукларыны да тамам ачыкълаганды. Ол тюрк тилли алимледен сора да, бирсиле юлгю боллугу ишкесизди.

Аны бла да къалмай, Жамал Магомедович бизге билдиргенге кёре, «Къарачай-малкъар синонимлени сёзлюгю» да жазылып бошалганды. Аны уа Къабарты-Малкъарны Гуманитар тинтилеу бардырган институтуну къарачай-малкъар тил сектору хазырлаганды. Быыл ол басмадан чыгъаргъа белгиленди.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Социум

Специалистле узакъ элге барадыла

КъМР-ни Уруну эм социальный айтнуу министерствосуну информация-консультация пунктуну специалистлери узакъ элге барып, эллилени араларында анылатуу иш бардырадыла. Бу кюнде ала Зольск районуну Этоко элинде болгъандыла. Ала бла бирге эллиле бла тюбешууге «Единая Россия» Битеуросей политика партианы регион бёлюмюню келечилери да къатышхандыла.

Приёмгъа ондан артыкъ адам келгенди. Аланы араларында устазла, кеп сабийли ата-анала, ол жерли амбулаторияда ишлеген врачла, дагыда башхала да келгендиле. Аладан бири беш сабийни анасы Сайхат Канкулова - бешинчи баласы ючюн ача аллыгын бла къалгынын билриге суйегенди. Анга аны туюлсунай анылатхандыла.

Орта билим берген школну усталарына эмда элде амбулаторияда ишленгенге элли специалистлеге бир жолгъа берилген компенсация ачаны алып ючюн, не зат керек болгъанын билдиргендиле. Соруюла уа дагыда бар эдиле: сабий пособияланы, социальный контрактны, къыйын жашуа болумлагъа тошген юйюрле ача болушлукъ этилгенни бла къалгыныны юсюнден эм башхала.

Энди уа министерствону специалистлери Урван районуну Псынабо элине барырга хазырлана турадыла. Анда эллиле бла тюбешуу 7-чи февралда боллукъду.

Бизни корр.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

Кёрмюч

Къыш макъамла

А.П. Ткаченко атлы Суратлау искусстволаны музейинде, КъМР-ни Художниклерини жаш тѳлю секциясы бла «СТОЛКОМ» чыгъармачылык мастерской къурап, «Ледяной секрет, или Тайны зимних приключений» деген ат бла кёрмюч ачылганды. Анга Тбилисиден, Киевден, Симферопольдан, Москвадан, Мурманскдан, Уфадан эм Нальчикден сурат алгъан художникле къатышхандыла. Ала къышны хар тюрлю кезиуюн, чагъын, табийгъатны ариулугъун да кёргозгѳндиле къараучугъа.

Бу кёрмючнѳ къурагъан жаш художник Акъкъызланы Керим башхалагъа ушамагъаны бла, жангы проектле излегени бла белгиледи. Бу жол да биз алайлыгъына тошюндюк. Музейни аллында буздан ишленген хуна кечегиде чыракъла жанганда, тюрлю-тюрлю бояулары алгъанды. Бир жанындан а, ол орта ёмюрледе ишленген, жютю башлы къалалагъа ушагъанды. Алайтын ётгенле, тохтап, аны къурай тургъан жаш бла ушакъ бардыра эдиле.

Музейни ичинде да биз, къышны суратлары къабыргъаны жасалгъанларындан сора да, субай къызланы сыфатларын да кёргенбиз. Ала, узун акъ жыйрыкъла кийип, бетлерин да акъ-кѳк бояула бла бояп, ашыкъмай, тепсеулеге барып, терезелеге жуукъ сноелип, къараучуну чакъыргъандыла. Аз-аздан залла да толгъан эдиле. Мындагъы ишлени уа бу жол нек эсе да атлары жазылмай, жаланда авторлары окуйбуз: Анна Кагадеева, Евгений Батиков, Ина Нерсесян, Тимур Эфэф, Акъкъызланы Керим эм башхала.

Къар басхан тауладан, агъачладан, сууладан айбат суратла тапхан къый-

ынды, бары да жукъгъа кетгенчадыла. Сууукъдан бузлап, къатып къалгъан чучур а жомакъдан алыннган кибики, кърда жатып тургъан ит, баям, Булуңу болур, эли бир къыйыры бла аны кър-шалагъан таула, къалауурлача, сюеледиле. Табийгъатны ариулугъуну, къышны сууукъ кезиуюнде дуняны бетин алгъан шошлукъну, акъ тюрсюнюн юсюнден кѳп айтыргъа боллукъду.

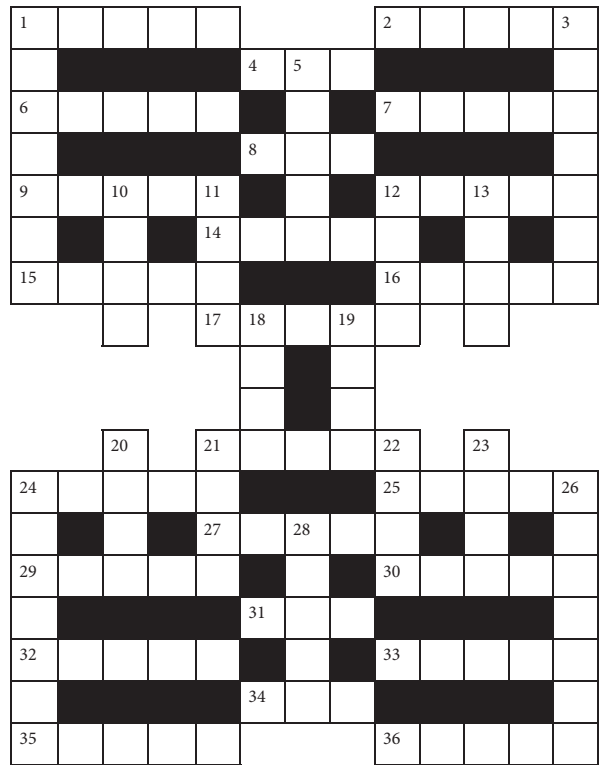
Къалай бла туугъанды бу проект? Мында кёргозтюлген авторла ишлерин Нальчикге къалай бла жибергендиле? Бу соруулагъа жууапны Керим кеси бергенди.

Ол айтханнга кѳре, кёрмюч эксперимент халда къралгъанды. Художник иши бла байламлы Россейни шахарларында, башха къраллада да бола тургъанды. Аллай жолочулукълада коллегалары бла жолугъуп, арада шѳхлукъ туугъанды. Ол тюбешиуле асламында къышда болгъандыла. Аны себепли суратчыла да, бирге жыйылсала, жылны бу кезиуюн кѳргозгѳнни тюзге сангъандыла. Ала, къышны жомакълы кезиуюн алып къоймай, суу бузласа, аны юсюнде, тюбюнде да къралгъан суратлары да туура этгендиле къараучугъа.

Шахарда быллай жангылыкъгъа ыразылыгъын художник Юсуф Эркенов да айтханды. Башха ушакъ нѳгерим Локияланы Рашид да искусствогъа сансыз болмагъаны бла белгиледи. «Къыш жылны кезиуюча, адамны да болады аллай чагъы. Мында биз заманны, жашауну къатып, тохтап къалгъан такъыйкъасын кѳребиз. Быллай проектке адамлагъа жангы кѳз кърарам бердиле», - дегенди ол.

САРАККУЛАНЫ Асият.

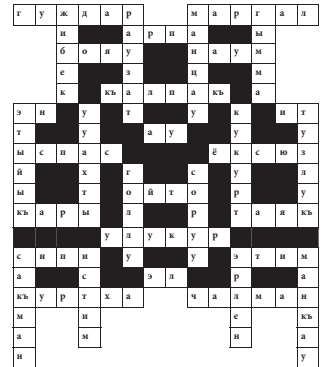
Сѳзбер

Мылы жерде ёсюучо кѳпжыллыкъ кырдык.

Сѳзберни **БИЙЧЕКУЛАНЫ Жаннета** жарашдыргъанды.

Газетни 8-чи номеринде басмалангъан сѳзберни жууаплары.

ЭНИНЕ: 1. Бѳгурдакъ башы. 2. Со-кзурангъан. 4. Эрттен-ингир тамычыла. 6. Тауукъ этден азыкъ. 7. Кащиланы Хабуну псевдоними. 8. Союлгъан малны тѳммеги. 9. Ашарыкъ. 12. Чегиле. 14. Къыралны сауутлангъан кючлери. 15. Тауну ашы ... (нарт сѳз). 16. Агъачдан ишленген, халы ийиргич. 17. Бир затны юсюнден оюмлап-ан. 21. Тауукъланы башчысы. 24. Тюрсюн-лю темир. 25. Жауда бишген ашарыкъ. 27. Къарысуз, арыкъ. 29. Кюшлю кѳгет. 30. Муслийман дин. 31. Къыш жемишле сакълангъан жер. 32. Сууаплыгы тийген иш. 33. Тутмакъда тургъан адам. 34. Бичакъ, къама къучакълагъан. 35. Гуртха салыннган гаккы. 36. Башы - темир, куй-руле - агъач (элбер).

РЪСИНЕ: 1. Махтау салыу. 3. Жаз башында жауугъан къар. 5. Аууш. 10. Жашил жанууарчыкъ. 11. Жукъа туман. 12. Къазауат. 13. Иги, ахшы. 18. Эр киши ат. 19. Жети кюн. 20. Сууну барыу. 21. Ёзен, тала, батыу жер. 22. Ашыкъны бир жаны. 23. Эс. 24. Чайыр-гъа ушагъан зат. 26. Айыуну баласы. 28.

Ыйыкълыкъла гараскан

3-чю февральдан 9-чусуна дери

Къочхарла

Бу ыйыкъда уллу планла жарашдырлыкъсыз юйюрюгюз, шѳхларыгъыз эм танышларыгъыз бла солургъа барыгъа. Юйде олтуруп тургъандан эсе ол игиди.

Танала

Кючюгюзню, ырысхыгъызны да уллу, келе тургъан кезиуде хайыр берлик ише беригиз. Болсада унутмагъыз, бир къашыкъ арба жау кюштел бла бир балны жараууз этип къоярыгъын да.

Эгизле

Шабат эм ыйык кюнде жюрюген, учхан эм жюзген затла къоркъуууу затла болгъанларын эсигизде туту-гуз. Эте тургъан ишигизни къюуп, жангысын башламагъыз.

Айрычабакъла

Къыйматлы оноу этерге жараууу ыйыкъды, артыкъда юйюрюн, сабийни, энчи кесигизни эм чыгъармачылыкъ планларыгъызны юслеринден. Солууну да унутмагъыз.

Асланла

Ыйыкъда сизни эсигизде болмагъан кѳп затла боллукъдула. Алагъа тюбей, тап оноу эте билигиз. Коллегаларыгъызгъа, юйюрюгюзге да заран тюшмезча этигиз.

Къызла

Ауур ишле бла кюрешмегиз, сууукъ болмагъыз, къызынмагъыз. Къысха айтсакъ, эте тургъан ишлеригизни ахырларына жетдиргиз, заманны бош ётдюрю, игиликке элтирик жол туйюлдо.

Базманла

Планларыгъызгъа жангыдан къраргъа эм аны иги да тюрлендиргирге тюшерикди. Андан сора да, шѳндю иги заман туйюлдо узакъ жолоучулукъгъа атланыргъа.

Акърапла

Ыйыкъда кѳп даулашла боллукъдула. Сѳз асламысында магъаналы ишлени юслеринден, артыкъда къысха заманны ичинде чурумланы кетериюню юсюнден барлыкъды.

Садакъчыла

Уллу проектлени жашауда бардыр-гыр бек тап заманды. Къысха айтсакъ, хайт дегиз, тергегиз, эсеплегиз, къолдан келгенни аймай ишлегиз, ол заманда жетериксиз этген муратыгъызгъа.

Текемюйюзле

Сизни не зат эсе да дайым жюрегизни къозгъайды, къыйнайды. Эшта да, ёз жашауугъузну тап къурауну юсюнден сагъш этерге керек болур. Кесигиз да билмей тура болурму суз жашауугъуз терс жол бла барып теберигенин?

Суукъуйла

Бу ыйыкъда сюйген ишигиз бла кюрешгиз, ише артыкъ бек берилмегиз. Сагъш да этмегиз, ма ол заманда хар зат да сиз сюйгенча боллукъду.

Чабакъла

Ыйыкъда романтикалы тюбешиуле боллукъдула. Чыгъармачылыкъ проектлеригизге да жол ачылыкъды. Ахча жанын алып айтсакъ, болумугуз тутхучлуду, алай эсе да, мардасыз къраранча уа этмегиз.

Футбол

«Спартак-Нальчик» бюджетден болушлукъ аллыкъды

Республиканы баш футбол клубуну пресс-службасыны таматасы Теймураз Тарканов билдиргенге кёре, «Спартак-Нальчик» бюджетден къошакъ жалда 61 миллион сом аллыкъды. Аны юсюнден бу кюнледе КъМР-ни Парламентинде болган жыйылыуда финансла министр Мурат Керевов айтханды.

«КъМР-ни Башчысыны къуллугун болжаллы халда толтурган Юрий Коконву буюруу бла быйылгы жылны бюджетине футбол клубну профессионал статусун сакълау бла байламлы тюрленуле кийирилликдиле. Аны бла байламлы башда сагъынылган ахчаны асламысы футболчулары иш хакъларын

тёлерге къоратыллыкъды. Дагъыда «Спартакны» сабий-жаш тёлү спорт школуны айнытыуна къошакъ жалда 3,7 миллион сом бёлююрюкдю», - дегенди ол.

Бююнлюкде «Спартакны» футболчулары Футболну миллет лигасында оюнланы андан ары бардырыр ючюн, жарауларын этип башлагъ-

андыла. Ала команданы базасыны тренажер залларында эм Нальчикни Сабий стадионунда кюннге эки кере бардырылды.

Алгын болган тюрленулеге кёре, бююнлюкге клубну аслам составында ойнаган он профессионал башка командага кетгендиле. Шёндю тренерле къауум жаш футболчуну къарарга чакъырдыла. Энди ала бла бирге эм алгынны составдан квалган футболчулары да къошуп, клубну оночулары 3-чю февральда Тюркге жараула этерге учарыкъдыла.

Ахшы саугъа

Терк районну Инаркой бла Огъары Курп элдеринде сабийлеге бла жаш тёлуге къуанчха эки футбол майдан ишленгенди. Спорт объектлени къурулушу республика «Кавказ оюнла - 2012» деген фестивалда кытхан грантха бла кълларындан келген эллиени ахчаларына бардырылганды.

Районга - эки футбол майдан

Объектлени ачыу бла байламлы къуанчлы жыйылууга КъМР-ни спорт эмда туризм министрни къуллугун толтурган Аслан Афаунов, районну администрациясыны башчысы Максим Панагов эм башха къуллукъчула да къатышхандыла.

Аслан Мартынович топ ойнаучу майданлада ёсе

келген тёлүден фахмулу спортчула чыгарыкъларына эм профессионал футболдан да районда бла республикада атларын айдырларына ышаннганын билдиргенди. Ызы бла сыйлы къонакъла кызыл лентаны кесгендиле. Жангы газонну юсюнде министрни къуллугун толтурган да топну ойнауучу кёргенди.

Байрамны ахырында уа сабийле жыйылганлага аламант футбол кёрюзгендиле.

Бююнлюкде Терк районну беш элинде жалган газонлары бла жангы топ ойнаучу майданла бардыла. Эллини тогузусунда уа спорт площадкала жарашдырылгандыла.

Бизни корр.

КОНКУРС

Саулукъ сакълаугъа себеплик

Кёп болмай Прохладныйде «Анам, атам, мен - спортну сыйген юйор» деген хар жыл сайын бардырылган конкурс ётгенди.

Эришулеге къатышхан командала хорлар ючюн, къарууларын аймагъандыла. Болсада оюнлада, барын да

Билим беруу управленясы бардырады. Быллай эришулени баш магъанасы - ол жамауат физкультура бла саулукъ сакълаугъа аслам эс бурурча эм юйорню институтун багъалай билирча этерге.

Конкурс жаш юйорлени

кытып, Сухомесовы - биринчи, Яценковлени юйорлери - экинчи эм Котовлары ючюнчо жерлеге тийишли болгандыла. Хорлагъанлага грамотала, майдалла эм сыйлы саугъала бергендиле.

Тереге айланган конкурсну районну администрациясыны

арасында бардырылганлы он жыл болады. Дайым къатышырга сыйгенлени саны да кёпден-кёп бола барады.

Елена ПЕННЕР.
Прохладна районну администрациясыны пресс-службасы.

МЧС

Кюнню халы игиге тюрленирик туйюлдю

Къыйын болумланы мониторинг этиуно эм прогнозла чыгарыуно регион арасындан билдиргенлерине кёре, жууукъ заманда Къабарты-Малкъарда кюнню халы игиге тюрленирик туйюлдю, сууукълыкъ кючленирикти, къар жауарыкъды, бузну къалынлыгы ёсерикди. Жоллада аварияланы саны кёбейирге, федеральный эм жер-жерли магъанлы жоллада машинала кёп жыйылды, пробкала болурга къорккуу барды, связь эм электрокюк ызлада бузукълыкъла чыгарыкъдыла.

Аны бла байламлы РФ-ни МЧС-ни республикада бёлю-

мю водительден сакълыкъ, эсплик излейди. Машина жюртукде сынамлары болмагъанла жолга чыкъмасынла. Жаюу айланганла да къорккуу-усузлукъну жорукъларын унутмасынла. Саулукъларына чып тышмез ючюн, бузлауукъда, ашыгып, терк атламасынла. Абаданла таякъланы хайырлансынла. Сабийлеригиз да эшике кёп турмасынла. Ачысагъыз, къыйын болумга тышсегиз, «01» неда «112» номерле бла сёлешигиз.

МЧС-ни КъМР-де Баш управленясыны пресс-службасы.

Билдириу

Москва шахарда сегизайлыкъ сабийге къарар-гъа няня (элли жылга дери тиширүү) изленеди. Соруулары болганла бу телефон бла сёлешигиз: 8-928-722-49-88.

Яникой элли муслиман жамауаты дин ахлубуз **ЖОЛАБЛА-НЫ Рая, БИТТИРЛАНЫ Мухамматны** кызы дуниядан кеттени бла байламлы ахуларына, жууукъларына, бушуу этип, къайгы сёз береди.

Баш редактор АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары)

БЕПШАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары)

ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)

ТЕКУЛАНЫ Хауа (жамауат-политика бёлюмюне таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газетт Басманы эм асламлы информацияны эркиндиклерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Асламлы информация органла, жамауат эмда дин организацияла жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къл салынады. 20.00 сагъатда къл салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Улбашланы Мурат - дежурный редактор; Кегенчиланы Зульфия - жууаплы секретарыны орунбасары; Акъшуланы Феруза (1,2,3,4,7,8-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (5,6,9,10,11,12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2760 экз. Заказ № 166

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электронный почтагасы: elbor_50@mail.ru